

SZÁNTÓ T. GÁBOR

Keleti pályaudvar, végállomás

(REGÉNYRÉSZLET)

Egy kertben, valahol a Virányosi úton

Amikor kora reggel az ügyeletes tisztet hívta, Friedmant már visszavitték a cellájába. Benedek frissen és tette készen ébredt, bár későn kerültek ágyba, és keveset aludt. Egy kiadós baszásnál nincs jobb altató, vigyorodott el, azután kissé meghökken, magában milyen közönséges kifejezést használt. Ha olykor káromkodott is, viszolygott a testiséggel kapcsolatos durvaságoktól, noha két nappal korábban, Kata spiccesen elstutogott, különös óhajára, maga is mámorosan, szeretkezés közben több ízben kimondta e varázsszavakat, akárha ördögűzés célját szolgálták volna. Különös, izgató érzés bizsergette, amikor az asszony fülébe stutogott, és Kata is fülébe lehelt, sugdosott, kérlelve, biztatva őt. Tegnap este már felbátorodva, magától duruzsolta a vágyteli ocsmányságokat, Kata azonban ezúttal egyáltalán nem viszonozta a dolgot.

Az asszony még aludt, amikor Benedekért megjött az autó. A sofőr a teljesen kihalt Múzeum körúton hajtott végig, a Deák téren át az Andrássy útra fordult, majd az Oktogon után szabálytalanul kanyarodott balra a Csengery utcába, hogy az Államvédelmi Hatóság oldalkapuja előtt parkolhasson le. Benedek figyelmeztette, de a sofőr, talán mert éjszakás volt, és az utolsó fuvarját bonyolította, felszabadultan fordult hátra:

- Ugyan, ki merne megállítani bennünket, őrnagy elvtárs?

Benedek nyelt egyet.

- A szabályok ránk is vonatkoznak. Be kell tartani őket.

Egy pillanat alatt rosszkedve lett; nem is értette, miért. Idegesen kopogott be az ügyeletes tiszthez, hogy megkérdezze, tud-e valamit Friedmann kihallgatásáról. Gécsek alhadnagy értetlenkedve igazgatta tányérsapkáját kopaszra borotvált fején.

- Tán két órája, hogy visszavitték. Elég ramaty állapotban van. Most akarja kihallgatni, őrnagy elvtárs? - Már az este sem értette, mire ez a nagy felhajtás, minek telefonál rá Benedek, bár a fogdakönyv szerint kétségkívül hosszasan dolgoztak a delikvensen a fiúk. Gécsek este vette át a szolgálatot, ezt a Friedmant meg még az előző ügyeletes idején vitték fel. Fúrta az oldalát, ki a fene lehet az ipse. - Én felvezettetem, ha kéri, de nem hiszem, hogy kihallgatható állapotban lenne. Mit csinált egyáltalán, hogy ilyen sürgős az ügy? - halkította le a hangját, kissé közelebb hajolva Benedekhez.

– Alhadnagy elvtárs, ugye nem gondolja, hogy beszámolóval tartozom magának? Nem a piacon van, hogy pletykálgadjon! És talán nem kéne az őrizetek érdekeinek képviselőjével foglalkoznia, miközben odakint dúl az osztályharc.

Gécsek döbbenetben állt. Egy pillanat alatt leizzadt. Az őrnagy eddig szívélyes volt hozzá. Eszébe se jutott, hogy kérdése ilyen hatást vált ki. Vigyázzba vágta magát:

– Őrnagy elvtárs, várom a parancsot!

– Hozzák rendbe ezt a Friedmannt, aztán tegyék kocsiba, és vigyék a Virányosi úti bázisra. Egy másik kocsira is szükség volna, azzal én megyek ugyanoda, csak előtte még fel kell vennünk valakit.

– Értettem, máris intézkedem – tisztelgett az ügyeletes.

– Remélem, azért nem sértődött meg, alhadnagy elvtárs. – Benedek még mosolyogni is próbált.

– Nem, őrnagy elvtárs, minden rendben – mondta Gécsek, leeresztve jobbát, és arra gondolt, hogy ezek a zsidók az ÁVH-n belül is külön kasztot alkotnak a fensőbbes viselkedésükkel, ahogy mindig kioktatják az embert.

Negyedóra múlva a Garay utca felé vitte Benedeket az autó, aminek hátsó ülését sötét függöny vette körül, s rekesztette el a kilátást.

Judit hálóingére kapott köntösében, fejére sebtében kendőt dobva sietett az előszobába az ismétlődő ideges csöngetésre, mely nem hagyott neki időt, hogy rendbe szedje magát. Alig tudott erőt venni keze remegésén, hogy beletaláljon a kulccsal a zárba. Amikor a résnyire nyitott ajtó mögött megpillantotta az ávós tisztet, aki tegnap a kocsiban faggatta, sápadt arca még haloványabb lett, álmatlanságtól tászkás szemével riadtan pislogott. Pongyoláját mellén összemarkolva alig tudta visszafogni türelmetlenségét, hogy ne támadja le kérdésével: csak nem történt valami Benjáminnal?

– Most találkozhat a férjével. Ahogy megígértem – biccentett Benedek. Tekintetét önkéntelenül végigfuttatta az asszony rendezetlen külsején, a pongyolája alól kilógó hálóingen, mire Judit zavarában beljebb hajtotta az ajtót és a takarásába húzódott. – Öltözzön fel, utána indulhatunk is. Lent várjuk a kocsiban.

Judit magára kapkodta a keze ügyébe kerülő ruhadarabokat, sietősen keltegette a gyerekeket. A szomszédasszonyát kérte meg, hogy vigye magával őket a sílbe, s ha netán ebédre sem ér haza, adjon nekik valamit enni. Nyújtotta volna a lakáskulcsot, de Groszbergné megjátszott sértettséggel visszautasította. Csak nem képzeli, hogy nem jut a két gyereknek ebéd, ha főz a sajátjainak? Judit mindenesetre nála hagyta a kulcsot. Kustárt is értesíteni kéne, jutott eszébe lefelé menet. Legalább a segéd tudjon róla, ha őt is bennfognák. Szóljon Dávidéknak: csináljanak valamit az üzemmél, meg a bodegával a piacon, és gondoskodjanak a gyerekekről, amennyire erejükből futja. Kétségbeesésében

fel sem mérte, mit kér. Lehet, hogy kellett volna valami papírt csinálni, mert így odaveszhet minden. Miért nem gondolt rá korábban, akár csak néhány nappal ezelőtt! A tehetetlen dühtől sírás fojtogatta. Mi lesz a gyerekekkel?

Fél hétkor szálltak be az utcán várakozó fekete autóba. A lefüggönyözött hátsó ülésen kínáltak neki helyet. Talán ha beszélhetne még Kustárral. A segéd a juhtúró üzem melletti, üres raktárhelyiségből alakított ki magának egy szobát. Az őrnagy, mintha csak olvasott volna a gondolataiban, előbb szólalt meg:

- Nyugodjon meg, délre itthon lesz. - Nem kell végrendelkeznie, fűzte majdnem hozzá, de még idejében észbe kapott.

Jutka dühösen nézett rá, mint akit rajtakaptak, de nem szólt egy szót sem. A Jóteremtő megértéséért és bocsánatáért fohászkodva szállt be svüesz második napjának reggelén a kocsiba, mert bár nem kényszerítették, és életmentésnek sem vélhette az utazást, azt sem tudhatta biztosan, lesz-e még alkalom ebben az életben, hogy lássa Benjámint.

Éppúgy nem tudta, hová viszik, mint ahogy Friedmann se tudta, akit másfél napos, keserves ébrenlétet követő, alig egy óras alvás után vertek fel. Úgy riadt álmából, hogy majd kiugrott a szíve. Hányingere volt, amit csak fokozott a bögre keserű cikóriakávé, és a szelet, penészes rozskenyér, amit a kezébe nyomtak, hogy két nap után először egyen. Undorral gyűrte le a nyúlós kenyeret, hörpintette fel a langyos kávé, csak azután kapott észbe, nem imádkozott, áldást se mondott. Szédelegve a kimerültségtől és az éhségtől, behabzsolta, amit adtak.

Egy bádoglavórban vizet hoztak a cellába, meg kellett mosakodnia, azután rászóltak:

- Indulás kifele!

A kanyargós pincefolyosón, az egyik sarok előtt a falhoz parancsolták. Fejét nekinyomták a nedves, málló vakolatnak, és egy csuklyát rántottak rá, Kezét hátul összibilincseltek. Az ellenkező irányból egy másik foglyot hoztak. Ki kellett várni, míg kísérőivel elhaladt. A lépcsőn felfelé botorkálva még mindig alig ocsúdott. Nem tudta, hová viszik. Nem arra mennek, mint az eddigi kihallgatások alkalmával. Nem kellett lépcsőzni, nem is lefelé indultak, az alagsori cellasor másik szárnyába, ahol az előző napi vegzatúrát el kellett szenvednie. Hosszú folyosón haladtak, majd néhány lépcső után, egy nyikorgó csapóajtón át kiléptek a szabadba. A zsák szövetén keresztül beszivárgó fényből, s a léptek elhalkuló visszhangjából maga is észlelte mindezt. Szinte látta maga előtt a kivégzőosztagot, aztán az akasztófát, mert eszébe jutott: civilek nem részesülhetnek a golyó általi, gyorsabb, és rövidebb szenvedéssel járó pusztulásban. Határtalan fáradtságot érzett, és pillanatokra belenyugodott, hogy rövidesen nem kell éreznie elcsigázott, zúzódásokkal teli testét. Autómotor pöfögött fel váratlanul, azután kocsiajtó nyílt, durva mozdulattal lenyomták a fejét, hogy meg kellett hajolnia, és belökték az ülésre.

Lehet, hogy a városon kívül végeznek vele. Valahol megáll az autó, talán egy erdő szélén, vagy a Dunapart elhagyatott szakaszán, kilökdösik, és azt mondják: fusson. Amikor bizonytalanul, félelemmel és értetlenséggel rájuk néz, megismétlik, talán még mosolyognak is rá, csak hogy teljesebb legyen a játék. Felcsillanó reménnyel, de még mindig hitetlenkedve hátrál, megfordul és futni kezd. A válla fölött hátrapillant, és rádöbben, hogy az élete a tét: ha képes rá, talán valóban szabad lehet. A fák közé ugrik, cikázva menekül, de ketten tüzelnek rá, felváltva, akárha vadásznának, vagy célba lőnének. Látott már ilyet Sztari Oszkolnál, a munkaszolgálatban is. Kivégzés ez is, csak szórakoztatóbb, mintha falhoz állítanák. Úgy gondolta végig ezt az eshetőséget, mintha nem is a saját végéről lenne szó.

Ahogy egyenletessé vált a jármű mozgása, és nem állt meg minden saroknál, pillanatokra ismét álomba zuhant, a fékezésekre és a bukkanókra riadt csak fel. Olyankor hallgatózni próbált, következtetni, merre lehetnek, de a monoton zaj újra és újra legyűrte őt. Akkor sejtette meg, hogy valahol Budán járnak, amikor a kocszi hegymenetben lelassult, erőlködött. Háta a bőrüléshez nyomódott, majd hirtelen lassított a sofőr, s akkor belemarkolt a félelem. Mindjárt befordul, gondolta torkában dobogó szívvel. Kissé eltávolodik a főúttól, és leáll. Nem, a motort végig járatni fogják, hogy elnyomja a felcsattanó lövéseket.

Jutkára, majd a gyerekekre gondolt. Vajon marad-e bennük valami homályos emlék az apjukról, vagy csupán anyjuk szomorú elbeszéléseiből kell összerakniuk a képet, mely után mindörökre zavartan és hiábavalóan kutatnak emlékezetükben?

Az autó még mindig hegymenetben éles kanyart vett, de a sofőr nem nyomta már a gázt. Nem erőlködött a jármű, lendületből fordult balra, gurult lassan előre, majd megállt. Azonosíthatatlan zaj hallatszott odakintről, a motor alapjáraton zakatolt, azután újra meglódult a kocszi, de csak néhány métert tett, köhögött egyet-kettőt, és leállt. Hatalmas csattanás, döngő hang hallatszott, Friedmann egész teste összerázkódott. Mintha lezuhant volna valami. Rögtön utána nyílt az ajtó, egyik kísérője nagyot taszított rajta, a másik kifelé húzta. Sötét, visszhangos helyiségben voltak, ahonnan pillanatok múlva magas vaslépcsőn botladozott felfelé.

- Leveheted már róla - mondta az egyik őr a másiknak, aki megállította, lerántotta a csuklyát és a bilincset is kinyitotta. A félhomályos pincében gépszír szagát lehetett érezni, s ahogy a vasajtóból lopva visszapillantott, egyenruhás kísérői mögött két autót is látott a félhomályos garázsban.

A lépcső egy villa földszinti előszobájába vezetett. Az innen nyíló tágas nappali rácsos ablakain át csupán a házat körbevevő, dúsán burjánzó kertet lehetett látni. Friedmann nem tudta felmérni, mennyi ideig tarthatott az utazás, de a környezetből és az emelkedő útból ítélve úgy sejtette, a várostól nem túl messze, valahol a budai hegyekben lehetnek. Félkörívben haladó lépcsőn haj-

tották felfelé. Lepillantva még láthatta a csupasz falakat, leakasztgatott képek fehérítő nyomaival, ékeiktől gondosan megfosztott, márvány szobortalapzatokat. A lépcsőfokok tövében rézpálcák rögzítették a rásimuló, színét veszített, elkoszlott és kikopott perzsaszőnyeget. Az emeleten egy szürke öltönyös, kalapos férfi cigarettázott, akivel eddig még nem találkozott. A sűrű füst megrekedt a folyosón. A kalapos a folyosó végén lévő helyiség felé biccentett. Kitérték az ajtót Friedmann előtt, és szinte abban a pillanatban, ahogy a szoba szemközti ablakából éles napfény vágott a szemébe, a háta mögül a férfi ugyancsak éles, ám szinte kedélyes hangját hallotta:

- Odabent nem kiabálunk. Ez úri környék, rossz néven vennék a szomszédok.

Gúnyos megjegyzése némi derűtséget váltott ki Friedmann kísérőiből. Még egy utolsót taszítottak rajta, és behúzták mögötte az ajtót.

A bástyaszerűen, félkörívben húzódó fal valamennyi ablakát berácsolták. Szökni amúgy se lehet, mérte fel már odalent, nyilván az épület környékét is őrzik. Fáj a szeme a napok óta nem tapasztalt világosságtól, mely így, az ágak, lombok között áttűzve is elvakította. Tenyerével leárnyékolva arcát, lesett ki az ablakon, pásztázott körbe, hátha valami támpontra lel, hol van, s ha erre rájön, talán arra is könnyebb lesz következtetni, miért hozták ide. Halálfélelme elmúlt, valami azt súgta neki, itt másról van szó, a díszletek nem arra utalnak, hogy el akarnák tüntetni őt. Sűrű, fehér virágba borult, émelyítő illatú akácosságtól vette körül a házat, amerre csak ellátott. Enyhe szél fúj, álmosítón zizegtek a lombok, de már a reggel meleget hozott. Néha egy-egy autó távoli, tompa motorzaját lehetett hallani, semmi mást. Sejtelve sem volt, mi következik. A párkányra támaszkodott, úgy lélegezte be a kert illatát, tartotta arcát a fénybe, mintha energiájukkal töltekezhetne, elraktározván arra az időre, amikor nem részesülhet belőlük.

Olyan halkán nyílt és zárult az ajtó, hogy a kinti, lány susogástól észre se vette. Csak amikor az elfojtani próbált, mégis gurgulázva feltörő, torokhangú kiáltást hallotta, perdült hátra, hogy a meglepetéstől ő is a másik nevét kiáltja, azután átölelje a rátörő sírástól forró és könnyes arccal, remegve hozzásimuló asszonyt. Pedig Judit idefelé tucatszor is megfogadta, hogy erős lesz, nem terheli a maga fájalmával, hisz ő van bajban, inkább neki lenne szüksége segísége.

Hosszasan álltak így a szoba közepén, s miközben szó nélkül ölelték egymást, Friedmann már azon tűnődött, hogy ez bizonyára csapda. Nem tudta, honnan, milyen formában leselkedhet rájuk a veszély, de abban biztos volt, vigyázniuk kell minden szavukra.

Kissé megilletődve bontakoztak ki egymás karjaiból, mint akik szégyellik hirtelen kitörő érzéseiket. Fényes nappal nem ölelkeztek még. Judit észrevette, hogy szorításában Benjámint olykor felszisszen a fájdalomtól. Férje vékony

alakja most még szikárabbnak, meggyötörtnek tűnt. Judit suttogva, könnyezve kérdezgette, miközben újra és újra meg akarta érinteni:

- Bántottak? Kaptál enni? Mit csináltak veled?

Friedmann a szájára tette mutatóujját és a fal felé biccentett. Az asszony riadtan pislogott. Idegesen járatta tekintetét férje borostás ábrázatán, cserepes ajkán, táskás, duzzadt szemein.

A férfi homloka gyöngyözött a verítéktől. Feje búbjára tolt a sapkáját. A szoba közepén álló, rozoga asztal alól székeket húzott ki, és az ablakhoz akarta volna vinni őket, de karja nem engedelmeskedett. Külön-külön, combjával besegítve tolta végül kiszemelt helyére a székeket. Nem akarta, hogy felesége észrevegye állapotát.

Egymással szemben ültek le. Intett az asszonynak, hogyha beszél, hajoljon közel hozzá. A szél susogása és suttogó hangjuk talán elegendő biztosíték, hogy ne hallgathassák ki őket.

- Mi van veletek? - kérdezte inkább csak tátogva, hogy Juditnak a szájáról kellett leolvasnia, mit mond.

- Megvagyunk.

- A gyerekek?

- Jól vannak.

- Hogy fogod bírni egyedül a boltot?

Judit összprezelte ajkát és könnyeit nyelve legyintett:

- Ez most nem számít. Kustár majd segít.

- Másokat is letartóztattak?

- Dávid Bandi azt mondja, igen.

- Voltál náluk?

Judit bólintott.

- Jól tetted. Rájuk számíthatsz. Kiket vittek be?

- Többeket is.

- Terjed a híre?

Judit tanácstalan arcot vágott.

- Tudjanak róla minél többen. Mivel vádolják őket?

- Nem tudom.

- És azt, hogy engem mivel gyanúsítanak? - Friedmann egy pillanatra elkomorodott. Vajon nem keveri-e túl nagy veszélybe az asszonyt azáltal, hogy tudomására hozza mindazt, amit tud? Mély lélegzetet vett, magához húzta a fejét, úgy hadarta fülébe: - A legsúlyosabb vád, hogy az állam elleni összeesküvésben vettem részt, aminek a Rajk-féle jugoszláv kémakció az előkészítése. Úgy igaz az eleje, mint a vége. Neked nem mondtak semmit erről?

- Csak azt, hogy súlyos büntetésre kell számítani - szipogott Judit, megremülve attól, amit hallott, és a szája szélét harapdálta. Nem akarta még jobban elkéséríteni láthatóan meggyötört emberét, de úgy érezte, ha nem tud segí-

teni másként, legalább izgatott kérdéseire válaszol. Hiába kereste pillantását, Benjámint tekintete minduntalan az ajtó, az ablak és az ő arca között vibrált, nem állt meg egy másodpercre sem, mintha csak attól tartana, hogy odakintről hallgatóznak, vagy rájuk törnek. Soha nem látta még ilyen feldúltnak.

Friedmann biztos volt benne, pusztán emberségből aligha tették volna lehetővé, hogy találkozhassanak. Judit jelenléte összekuszálta gondolatait. Arra mindenesetre vigyázott, hogy semmi olyat ne mondjon, amit utóbb Juditból kiszedve felhasználhatnak ellenük.

– Jártak a lakásban azóta, hogy behoztak? – kérdezte, s a levegőben kezével kis zacskót formált. Judit megnyugtatóan rázta a fejét. – Téged ki hozott ide?

– Egy tiszt, valami Benedek.

Friedmann-nak átfutott az agyán, hogy elmondja, amit az őrnagyról tud, aztán úgy döntött, inkább erről is hallgat. Lehet, hogy ez van a dolog mögött? Lehet, hogy Benedek valóban kockázatot vállalt, csak hogy lehetővé tegye a találkozást? Nem tudta, hálásnak kell lennie, vagy éppen gyanakodnia. De ugyan mire? Hol lehet a csapda?

– Mit mondott még? – suttogta.

– Hogy az állását kockáztatja a jóindulatával.

– A jóindulatával? – Friedmann hangja gúnyosan csengett, de zavarodottan gondolt arra, hátha tényleg erről van szó.

– Nem lehetséges valami alku? Talán akkor elnézőbbek lennének – próbálkozott ötletet adni az asszony.

– Alku? – horkant fel Benjámint. – Tán ismerjem be, hogy a jugoszláv kémbanda, aminek a magyar külügyminiszter a vezetője, a cionistákon keresztül vette fel a kapcsolatot az izraeli képvisellel, meg az amerikaiakkal, és forradalmat akartunk csinálni? Vagy hogy én voltam annak a sájtéc* Rajknak az összekötője? Eszednél vagy te, Juditkám?

Suttogó rendreutasítása még feszültebben hatott, mintha felemelte volna a hangját. Soha nem beszélt így vele. Juditnak rosszul esett a durva szemrehányás. Ő nem ért a politikához, nem is érti ezt az egész szörnyűséget, csak segíteni akar. Hang nélkül folyt a könnye. Lesütötte a szemét. Újra elővette az önvád. Benjámint elszégyellte magát, és váratlan gyengédséggel megfogta a kezét.

– Ne haragudj, de ez az egész olyan, mint egy rémálom. Csak nem lehet belőle felébredni. Olyasmiről kellene vallanom, amiről semmit nem tudok, mert nem követtem el.

Némán nézték egymást, mint akiknek nincs már mit mondaniuk. Friedmann fejében túl sok minden kavargott ahhoz, hogy egyvalamit kiválasszon, másrészt nem akart semmi olyasmiről beszélni, ami feleségére bajt hozhatna,

* féreg (jiddis)

ezért inkább hallgatott, Judit pedig csak most esett kétségbe igazán. Soha nem látta még ilyen összetörtnek és reményvesztettnek Benjámint. Erejét megfeszítve gondolkodott, hogyan segíthetne rajta, de semmi nem jutott az eszébe. Próbálta elfojtani sírását, hogy legalább ezzel ne terhelje férjét, de megállíthatatlanul törtek elő a könnyei. Ujjai görcsösen fonódtak a másik kezére.

- Szeretlek - mondta hirtelen a férfi.

Judit láthatóan zavarba jött a váratlan vallomástól. Belepirult, és könnyein át szégyenlősen mosolyogva csak annyit bökött ki:

- Sose mondtad.

Hangjába némi szomorúság is vegyült, mint aki szemrehányóan azt kérdi, *eddig* miért nem mondtad?

- Hát most mondom. Egyébként te se mondtad soha.

- Ugye nem fogunk most veszekedni ezen? - simított végig kezében szorongatott zsebkendőjével az asszony férje homlokán.

- Szó sincs veszekedésről - érintette meg Friedmann felesége arcát.

Judit forró bőrén érezte, milyen hideg és nyirkos a tenyere. Hozzásimult és megborzongott. Odanyúlt, hogy megmelegítse, de Benjámint fáradtan az ölébe ejtette nőiesen finom, vékony csontú kezét. Judit mindig szégyellte mellette a magáét, mert a télen-nyáron folytonosan a szabadban végzett munkától bőre cserzett volt, tenyere ráncos, árkokkal szabdalta.

- Most jobb, ha elmész - simult arcához a férfi.

- Dehát miért? Majd, ha szólnak. Ki tudja, mikor jöhetnek legközelebb! - suttogta Judit, hangja mégis olyan kétségbeesetten csengett Benjámint fülében, mintha panaszosan kiáltott volna.

- Ne várjuk meg, hogy ők dörömböljenek.

Ahogy az ajtó felé biccentett, rángatózó arcizmai elárulták idegességét. Egészen addig, míg Jutka megjelent, fásult volt, látogatása azonban őt is felzaklatta. Nem tudott a pillanatnak örülni, már türelmetlenül készült az elkövetkező órákra. Újra erőt érzett magában, hogy a szabadulásra gondoljon, de tudta, ehhez küzdenie kell, résen lenni és túrni. Talán évekig. Beszélni azonban minderről nem tudott, nem akart, s mintha csak az időt siettethette volna, Jutka távozását sürgette.

Amikor felálltak, az asszony megint sírni kezdett. Úgy szorította Benjámint karját, új és még erősebb fogást keresve rajta, mint aki vízbe zuhant, és a csónak peremébe kapaszkodik.

- Énmiattam van ez az egész - hüppögött mardosó büntudattal.

- Eszedbe ne jusson ilyesmi! - szorította magához a férfi és rövidre nyírt haját simogatta, amiről félrecsúszott a kendő. - Nyilván oka van, hogy épp így kellett történnie. Különben is - nézett néhány centiméterről, erőltetett vidámsággal a szemébe -, még jóvátéheted.

Miközben ezt mondta, önkéntelenül belegondolt, mit érezne, ha Judit szedné a sátorfáját, és a gyerekekkel együtt, máról-holnapra alijázna. Mióta megszületett a lányuk, nem érezte ilyen közel magához az asszonyt. Hiába szerette, s volt jó apja a két gyereknek, évek óta mindinkább azt tapasztalta, hogy Jutka távolodik tőle, csak a gyerekeknek él és a boltnak, nem is annyira a pénz, mint inkább a szülei emléke miatt. Bár többször akadt volna könnyebb parnósze,* nem tudta meggyőzni, hogyha nem vágnak neki az útnak, legalább adjanak túl az üzemen, vállaljon könnyebb állást, ne kofáskodjon egy életen át. Az apja taníttatta Juditot, megállta volna a helyét másutt is, de hajthatatlannak bizonyult.

Hiába tudta az eszével, hogy csak a határon túl lennének biztonságban, úton Erec felé, ezúttal mégsem volt képes kipréselni magából, amit éveken át ismételtetett. Nem tudott hinni benne, hogy egyhamar viszontláthatná őket, mert neki akkor sem igen lenne esélye átjutni, ha éppen kiszabadulna. S ez most elég volt ahhoz, hogy ne tudjon többet beszélni erről.

- Git jantev! - mondta erőltetett vidámsággal.

- Nahiszen, milyen ünnep az ilyen? - mondta szípigva, szemét törölgetve Judit.

Kapkodó mozdulatokkal ölelte magához feleségét, szorította arcát az övéhez, és kísérté az ajtóhoz. Biztatóan mosolyogni próbált, hogy ez legyen az utolsó, amit az ajtóresben eltűnő, riadt, barna szempár magával visz belőle, de Judit ismerte a tekintetét, és látta, hogy a szemei nem mosolyognak.

Friedmann visszatámolygott az ablakhoz, az egyik széket az asztalhoz húzta és lerogyott. Felesége hiánya most kínzóbb volt, mint látogatását megelőzően. Elgyengült az asszony érintésétől, és vágyott rá, hogy újra érezze. Sejtette, hogy rövidesen újra kihallgatják. Tartani próbálta magát, de a lombok egyenletes susogására fáradtsága legyőzte a látogatás keltette izgalmat, fejét a karjára buktatta, és egyik pillanatról a másikra elszunnyadt. Percek lehettek csupán, amit öntudatlanul töltött, amikor torokköszörülésre riadt. Fejét felkapva, az őrnagyot pillantotta meg az asztal túloldalán. Olyan elcsigázott volt, hogy egy pillanatra azt hitte, Jutka látogatása csak álom volt. Kellott néhány másodperc, míg magához tért. Pislogott néhányat, grimaszolt, arcát masszírozta, hogy feléledjen, szája sarkából letörölte álmában kicsurrant nyálát, és az őrnagy szemébe nézett. Kábának és még fáradtabbnak érezte magát, mint mielőtt elaludt.

- Elnézést, hogy felébresztettem - mondta az őrnagy -, de el kell kezdenünk.

Friedmann apatikusan bólintott. Fel se tűnt neki a helyzethez korántsem illő udvariasság.

* kereset, megélhetés (héber-jiddis)

- Remélem, kicsit megnyugodott, hogy látta a feleségét. Ép, egészséges, semmi baja.

Friedmann nem értette, miért hangsúlyozza mindezt. Talán valamiféle hálat vár, neki azonban fenyegetőnek tűnt, amit mondott. Nem reagált.

- Hallottam, hogy az éjjel is kihallgatták. Sajnálom. Mint mondtam, nem mindenkinek egyformák a módszerei.

Hunyorogva nézte Benedeket. Hitte is, meg nem is az együttérzést.

- Nem akar levegőzni egyet? - kérdezte az őrnagy.

Lassan, bizonytalanul bólintott.

- Akkor induljunk - mondta energikusan Benedek. Termetéhez képest fűgén felpattant és előzékenyen az ajtó felé terelgette.

Sem az emeleti folyosón, sem odalent nem látott senkit. A lépcső mögött, a hátsó ajtón jutottak a kertbe. A ház árnyékos oldalán sokkal hűvösebb volt, mint odafent, a napsütötte szobában. Amerre csak nézett, két oldalt virágzó lombok, mindenütt. A kertet nem gondozták, a fák között burjánzott a gaz. Az őrnagy észrevette, hogy tájékozódni próbál.

- Nem messze van a Normafa. Üri környezet. Nem a magunkfajtanak való.

Hangjából egyszerre hallatszott gúny és bizalmaskodás. Friedmann megborzongott, összehúzta magán a zakóját. Nem látott sehol kerítést, csak a fákat, dús televényt, burjánzó bozótost mindenütt, s közvetlenül előttük egy szűk ösvényt a fák között. Ezen a keskeny csapáson mutatott neki utat Benedek. Nem mentek messze, kisvártatva egy ovális tisztásra értek. Kővel körülszegélyezett, láthatóan régóta használaton kívüli tűzrakóhely állt középen, körötte padok. Itt kínálta hellyel az őrnagy, majd maga is leült. Egy darabig hangtalanul fürkészte foglya szikár, korához képest öreges arcát. Szinte provokálta, hogy ő is ránézzen. Még tányérsapkáját is levette, ideges kényszerességgel simítva végig kopasz fején. Négy év alatt megtestesedett, de vonásai nemigen változtak. Ugyanaz a gyerekes, kerek arc, mint annakidején, csak a haj hiányzott a feje búbjáról. A másíknak is rá kellett jönnie, honnan az ismeretség. Heteket töltöttek együtt a Vadász utcában, mégsem adja jelét, hogy emlékezne. A susogó fák között kezdett kínozá válni a csend.

- Gondolom, maga is felismert.

- Igen - szólalt meg Benedek.

- Akkor már nyilván érti és el is hiszi mindazt, amit mondtam.

Friedmann hunyorgott, homlokát ráncolta. Nem akarta nyíltan kétségbe vonni a másík szavait, de továbbra sem ébredt benne bizalom iránta, habár korábbi merevsége oldódott valamelyest. Benedek türelmetlenül visszavette a szót:

- Nézze, én nagyon kényes helyzetben vagyok. Kevés lehetőségem van segíteni, de megteszem, ami tőlem telik. Csodákra azonban nem vagyok képes. Azt hiszem, nincs tisztában a körülményekkel, amikor konokul, makacsul

mindent tagad. Maga is tudja: a világ kétfelé szakadt. Mindenkinek el kell döntenie, melyik oldalra áll. Soha nem volt még ilyen nyilvánvaló és egyértelmű, ki képviseli a haladást és az emberiség döntő többségének érdekét, mint most, ezért olyan kétségbeesett a reakció ellenállása. Olyan alkuk köttetnek, amelyek józan ésszel felfoghatatlanok. Az embernek sokszor nincsenek kellő információi, hogy megértse, mi történik körülötte. Hirtelen belecsöppen egy helyzetbe, s aztán az mozgatja őt. Sodródik, anélkül, hogy átlátná, mibe keveredett. Csak a következő lépést nézi, nem veszi észre az összefüggéseket, s persze nem lát a távolba. Megkockáztatom: olykor maga se tudja, hogy amit mond, vagy tesz, miféle láncolatba illeszkedik, milyen hatást vált ki valahol, valamikor. Talán már meg is feledkezett arról, amit mondott vagy tett, amikor hirtelen kiderül, mibe is keveredett. Egy hógolyó indul el a hegy tetejéről, és lavina lesz belőle. Tud követni, ugye? – kérdezte hirtelen, és Friedmann, aki feszülten figyelt, bizonytalanul bólintott. Benedek lendületesen folytatta: – A politika stratégia, taktika és színház. Nem mindig az történik valójában, ami a nézőtérről látszik. Az emberek többségét nem érdekli a politika, és ez így is van rendjén. A lavinától azonban őket is meg kell óvni, a színház pedig arra való, hogy kápráztasson és elterelje a figyelmet. A nézők és az ellenség figyelmét is. – Nagyot sóhajtott. – Ez most olyan idő, amikor választani kell. Itt vagy a kommunizmus győz, vagy újra nyakunkon a fasiszták. Ugrásra készen várakoznak. Ez az, amit meg kell értenie, még ha maguk, már ne is haragudjon, kissé szűklátókörűen, csak önmagukra és a kivándorlásra összpontosítottak is. Arra nem gondoltak, mi lesz azokkal, akik itt maradnak? Hogy azokért is felelnek, pusztán azért, mert maguk megértettek valamit, amit ők talán nem? Vagy legalább azért, mert ha maguk tévednek is, legalább a saját kezükbe vették a sorsukat. Kíméletlenül le kell sújtanunk a reakcióra, mert olyan, akár a hétfejű sárkány a gyerekmesékben. Újra és újra a nyakát nyújtogatja. Azok, akik ezt nem látják, átsodródhatnak a másik oldalra. Ezért kell élni a hatalommal, és megvédeni, amit a népi demokrácia létrehozott. Emlékezzen csak vissza, mi volt itt öt éve? Vagy mi – mutatott kettejükre –, vagy ők.

– Mi? – bukkott ki önkéntelenül Friedmannból, aki erősen összpontosított, hogy kivegye az őrnagy szavaiból, mire akar kilyukadni.

– Mi, akik a haladásért, az antifasizmus oldalán harcoltunk és harcolunk ma is. – Benedek homloka fénylett az izzadságtól. Egészen belemelegedett előadásába. – Azok az elvek, amiket mi képviselünk, a fasizmus egyetlen üldözöttjétől sem lehetnek idegenek. Ezek minden haladó erő közös ideái. A szabadság, az egyenlőség és a világbéke. Hát nem érti?

Friedmann hallgatott. Azon tűnődött, vajon a másik tényleg azt hiszi-e, amit mond, hogy a világ kettészakadt, és az egykori üldözötteknek nincs más esélye, mint hozzájuk csatlakozni. Lenyelte kikíváncozó megjegyzését.

– A fasiszták ellenében szorosra kell zárni a sorokat. Minden résen beszivároghatnak. Itt tévedtek maguk. Ez egy ilyen ország – ingerült kézmozdulatot tett. – Szerencsére a maga elvbarátai között is akadnak olyanok, akik megértették, hogy most a közös ellenséggel való leszámolás az elsődleges, nem a saját érdekeik érvényesítése.

Az őrnagy zubbonya zsebébe nyúlt, és négyrét hajtogatott papírlapot húzott elő. Szétnyitotta, pillantását nyomatékos bólogatás és ajakbiggyesztés közepette futtatta végig a sorokon, majd jelentőségteljesen átnyújtotta Friedmann-nak.

„Miután Izrael Állama megalakult, és így a szövetség legfőbb célkitűzése teljesült, valamint Magyarország és Izrael között ma már rendes diplomáciai kapcsolat áll fenn, az intézőbizottság a Magyar Cionista Szövetség működését beszünteti. Ugyancsak feloszlott a Magyar Palesztina Hivatal is.”

Hiába fegyelmezte magát, Benjámín arcizma többször is megrándult, míg a közleményt olvasta. Sejtethető volt persze, hogy a feloszlítás előbb vagy utóbb bekövetkezik, de a semmitmondó szöveg hirtelen felemelt kezeket juttatott az eszébe. Kapitulációt. Egy szó sem árulkodik a kényszerről. Gördülékeny, készséges és takarékos fogalmazás, tömör és világos indoklás. Dátum nincs, pecsét van. Két héttel ezelőtt, a legutolsó vezetőségi ülésen szó se volt minderről. Hogy a fenébe tudták rávenni őket ilyen könnyedén? Nyilván zsarolással, vagy talán a letartóztatásokkal. Lehet, hogy hamis az egész? Lehet, hogy most szedik össze az aláírásokat az eredeti példányhoz. Annak a harmincezer embernek, aki kivándorlási kérelmet nyújtott be, ez mindegy.

Szó nélkül adta vissza a papírlapot. Nem esett nehezebbre hallgatni. Nemigen akadtak szavai, amivel kifejezhette volna, amit érez.

– Segíteni akarok magának, Friedmann, hogy maga is segíteni tudjon a sajátjainak. A határokat fokozottan őrzik, esélytelenek, akik nekivágnak. Maga jobban tudja, mint én: tárgyalások folytak háromezer ember, családegyesítés címén történő kivándorlásáról.

Benedek lehalkította a hangját, mintha a susogó szélben, a fák között bárki is hallhatta volna, amit mond.

– A listát természetesen maguk állítják össze, nem szól bele senki. Akár a családja is elmehetne. Amíg azonban tisztázatlan ügyek vannak, a megállapodás nem jöhet létre.

– Azt akarja mondani, hogy az én beismerésem nem múlik háromezer ember kivándorlása? – Friedmann egy pillanatra megfeledkezett arról, hogy az alkudozás kihallgatása részét képezi; hogy nem egyenrangú félként tárgyal, hanem fogoly.

– Nem állítom, hogy csak ezen múlik. Pusztán annyit mondtam, hogy az eljárás nyilván akadályozza a megállapodást. Amíg ilyen súlyos vád áll fenn, és

nem tisztázódik az ügy, nem számíthatnak méltányosságra. Ezt előbb-utóbb maga is belátja, mint a többiek.

Friedmann egyszerre hitetlenkedett és lett ideges a netán mégis rajta nyugvó felelősségtől. Ez az alak lehetetlen alkut kínál. Elveszítette a türelmét. Kimért volt és ellenséges.

- Én nem tudom, mit csinált a belügyminiszter. Elég hihetetlen, hogy kémkedett, nekem azonban semmi közöm ehhez. Maga ezt épp olyan jól tudja, mint én. Mi törvényes kivándorlásra vártunk, hogy a saját országunkban élhessünk, szabadon. Nem volt más kapcsolatunk a belügyminiszterrel, mint hogy ezt sürgettük, többször is. Nem folytattunk egyéb politikai tevékenységet, csak ami a kivándorlást szolgálta. A háború előtt is ez volt a célunk, utána is ez maradt. Közben életeket mentettünk, százszámra. Gondolom, erre nem kell emlékeztetnem. Mi nem változtatunk az elveinken. Ami történt, csak még jobban megerősített bennünket a meggyőződésünkben. Így is elkéstünk. Megfizettük az árát annak a földnek.

Benedek elvörösödött. Ez itt leckézteti, kioktatja, és számonkérő hangon a szemére veti, hogy dezertált. Ő van vád alatt, és pofátlanul vádaskodik. S még neki akart ajánlatot tenni, hogyha hajlandó vallomást tenni, személyesen is mindent elkövet, hogy a vizsgálati anyag jobb színben tüntesse fel őt, ne körmondfont konspirálóként, a nép államának megátalkodott ellenségeként. Dehát ezzel az alakkal lehetetlen szót érteni.

Friedmann egész bensője remegett az idegességtől. Míg beszélt, addig is mérlegelte, amit az imént hallott. Kaptak egy ajánlatot; nyilván ezért jöhetett létre ilyen gyorsan a nyilatkozat. Harmincezer helyett háromezer fő, de legalább a családjuk benne lehet. Vagy megkínózták őket, és nem bírták tovább. De lehet, hogy blöff az egész. Szembesítést kell kérni. Miért ne lehetne hamis a pecsét? Egy másik dokumentumról. Ugyanúgy, mint negyvennégyben a Schutzpass-okon. Megint egyszer olyan döntést kell hozniuk, ami után nem nézhetnek tükörbe, de az ajánlatot visszautasítani sem könnyű, ha józanul mérlegelnek és ha elhiszik, hogy tényleg elengednék azt a háromezer lelket. Megint egyszer listázni kell: tizedelni a kivándorolni szándékozókat. Kinek van ehhez joga? Kinek van ehhez ereje?

Emlékezett a lengyel gettók szelekcióiról szóló történetekre, és a háború után először csak titokban, majd egyre nyíltabban terjedő hírekre a Kasztner-csoportról, amiről azután cikkeztek is. A nagyváradí gettóból, meg máshonnan összesen ezernyolcszáz embert válogattak ki az életre. Kit pénzért, kit a jicheszért,* másokat ismertségükért. Ők Bergen-Belsen-ből szabadultak, míg a többiek mentek a kéménybe. És emlékezett a rabbikra, akik nyugalomra és kitartásra intették híveiket, míg maguk idejében elmenekültek a vész elől.

* (előkelő) származás (héber-jiddis)

Tudta a törvényt, hogy ember és ember között életre, pusztulásra ember nem válogathat, de a tétlen várakozás gondolatától is borzadt, ha arra gondolt, van esély a menekülésre. Friedmann mindazonáltal őszintén megkönnyebbült, hogy nincs azok között, akik lázasan böngészik a névsort, és a szerencséseket válogatják. Talán mégis rendeltetés, hogy idebent van, s nem adatott neki akkora hatalom és teher, hogy döntenie kelljen mások sorsa fölött.

Az őrnagy észrevette rajta a feszültséget követő megkönnyebbülést, mert ingerülten rászólt:

- Ne számítson arra, hogy a családja szabad utat kap, ha nem hajlandó a vizsgálatot elősegíteni!

- Az imént mintha azt mondta volna, hogy a listát mi állíthatjuk össze. - Benjámín nem bírta elnyomni gúnyos megjegyzését. Az őrnagy arca megrándult. Fogai között, sziszegve préselte ki a szavakat:

- Ne éljen vissza a jóindulatommal, Friedmann! Maga lehet kemény legény, akit hiába vernek, akkor se vallja be, amit elkövetett. Ezek a módszerek tőlem amúgy is távol állnak. De higgye el, vannak más eszközök is, amivel szóra lehet bírni a makacskodókat. - Akarata ellenére fenyegető hangon beszélt. Azt hitte, a felcsillantott lehetőséggel eredményre juthat, vagy legalább elgondolkodtatja ezt a betonfejűt. Ha megint azzal megy Fényihez, hogy a madara nem hajlandó énekelni, hiába ütik-verik, hiába próbálják lelkileg megtörni, az ezredes nyilván elveszíti a türelmét. Benedeket pedig végtelenül érzékenyen érintette, ha Fényi indulatosan bánt vele.

- Őrnagy úr - kezdett volna egy mondatba nagyot nyelve Benjámín, de Benedek ingerülten közbevágott:

- Maga engem ne urazzon, Friedmann! - aztán eszébe ötlött, hogy másként nem is szólíthatná őt az őrizetes. - Na, mondja, amit akar!

- Maga komolyan elhiszi, hogy a miniszter egy nagyszabású kémkedés vezetője, s hogy jugoszláv ügynökökkel, amerikaiakkal meg velünk együtt összeküvést készített elő? És azt is, hogy a cionista szövetség részéről én voltam az összekötője?

Benedek azt hitte, rosszul hall. Még őt próbálja mogyorózni ez a pofátlan alak.

- Mégis, mit képzelsz, Friedmann, bassza meg! Itt nem maga kérdez! Megáll az eszem. Maguk tényleg azt hiszik, hogy csak azért, mert... hogy mindent lehet?

- Kérem, válaszoljon!

Benedekből ideges nevetés bukott ki:

- Hát ez óriási! Maga nem tudja, én mit teszek kockára azzal, hogy itt ülök, és próbálok jobb belátásra bírni. Mondja, azzal sincs tisztában, hogy a kötéllel játszik?

- Joel Benedek, válaszoljon!

- Most már aztán tényleg elég! - csattant fel az őrnagy, és riadtan pillantott körbe. Egy lélek nem volt sehol, maga adott utasítást, hogy senki ne zavarja a kihallgatást. Dúlt volt a tekintete, amikor újra Friedmannra nézett. Fojtott, indulattól elfúló hangon beszélt: - Ezt utálok a legjobban. Hogy maguk is azt hiszik, az ember nem több, mint a származása. Hogy ugyanúgy, faji alapon osztályoznak, mint a nácik. Zsidó, mert zsidónak született. S onnantól egy életen át viselnie kéne ezt a bélyeget, és pusztán csak azért kellene szolidárisnak lennie a másikkal, mert pusztán véletlenségből ő is az. Nem látják a fától az erdőt. Hogy amit képviselnek, a kiválasztottság, szintiszta fajelmélet, és ami igazából megváltást hozhat, azt elfelejtik. Ölbe tett kézzel várnak a messiásra, ahelyett, hogy valóban tennének róla, hogy megváltozzon a világ. Azt magunknak kell kiharcolni, itt, ebben a pillanatban akár, mindenféle emberi önzéssel szemben. A kommunizmus az egyetlen lehetséges megváltás!

Benedek feje búbjáig vörös volt az indulattól. Terebélyes felsőteste szapora légzésére minduntalan megemelkedett és visszasüppedt. Friedmann kifakadt magáról megfélemedkezve:

- Hamis vádakkal, jogtalan perekkel, zsidók ellen uszított csőcselékkel, mint Miskolcon és Kunmadarason? Drótkerítéssel és elaknásított határsávval? Miféle szabadság ez, és mi köze a megváltáshoz?

- Ellenséges környezetben nem válogathatunk az eszközökben. A forradalomnak ez a szakasza nem vívható meg másképp. Amíg ebből a fasiszta országból az egyenlőség eszméit megérteni és befogadni képes társadalom lesz, a forradalom eszközeit sem nélkülözhetjük. Különös, hogy ezt épp maga kéri rajtam számon, aki szintén a saját bőrén tapasztalta, mi az üldöztetés. Ez is azt igazolja, hogy a népi demokrácia ellenségei, egymástól bármilyen távol álljanak is, a kommunistákkal szemben közös nevezőre jutnak. Mint azt a maguk ügye is jól példázza.

- Én nem követtem el semmit. Valótlanok a velem szemben felhozott vádak.

- Azt meri állítani, hogy nem követett el semmit, ami a hatályos jogszabályokba ütközik?

- Azt állítom, hogy semmiféle kémkedésben, összeesküvésben nem vettem részt, Rajk Lászlóval pedig évekkal ezelőtt találkoztam utoljára, amikor a cionista szövetség képviselőjeként, kizárólag a kivándorlás engedélyezése ügyében tárgyaltunk vele.

- A nyomozati anyag mást mond, hasonlóképpen Rajk vallomása. Bizonyítsa be, hogy ezek valótlanok!

- Én bizonyítsam be, hogy ártatlan vagyok? Hiszen maguk vádolnak engem! Bizonyítsák be maguk a vádjukat! - csattant fel indulatosan Friedmann.

– Az embercsempészás, meg az illegális határátlépésre való felbujtás sem igaz, ugye? – kérdezte sokatmondóan az őrnagy. – Azt hiszi, teljesen hülyének nézhet bennünket?

Benjámin nem válaszolt. Még mindig nem tudta eldönteni, tegyen-e beismerő vallomást a helytálló vádakra vonatkozóan, vagy amíg lehet, tagadja azokat is. Dina de malkhuta din. Az ország törvénye törvény – tanították nekik a jesivában. De csak addig az, míg nem sújtják megkülönböztetéssel a zsidókat. Törvénysértést követtek-e el a Micrájimból menekülők? S nekik maguknak van-e más bűnük, mint amit Móse vezetésével követett el a nép? Vagy szentségtörés volna összevetni a rabszolgaságból való szabadulást e mostani kísérellettel?

Feszülten fürkésztek egymás arcát. Időközben elült a szél, szuszogásuk is hallhatóvá vált. Míg vitatkoztak, a nap előbukkant a fák lombjai fölött, és vakítóan tűzött a tisztásra. A tapadós melegben a reggeli harmat párállott a fűből. Körös-körül tücskök ciripeltek. Benedek egy zsebkendővel törölgette nyakát és tar fejét.

– Hogy bírod ezt a sapkát mindig? – bökött Friedmann fejére. Benjámin vállat vont:

– Megszoktam.

Megzavarta a váratlan tegezés. Nem tudta mire vélni a bizalmaskodást. Negyvennégyben más volt a helyzet. A személyes hangütés nem illett mostani helyzetükhöz, és bármennyire jelentéktelennek tűnt is a megpróbáltatás közepe, idegesítette őt. Perceknek tűnt, míg némán ültek. Hallgatásukat ismét csak Benedek törte meg.

– Az ember több mint a származása. Az ember az őt kifejező társadalmi viszonyok összessége. Ha nem akar pusztá tárgya lenni a sorsának, akkor ezt tudatosítania kell, alakítani önmagát és a világot, mindazokat a viszonyokat, amelyek által ő maga is determinált. Olyan nincs, hogy ölébe esik az új világ. Az ember maga lehet csak önmaga megváltója. Meglehet, úgy van ez, mint az egyiptomi rabszolgaságból szabadulókkal. Csak a sivatagi nemzedék vonulhatott az ígéret földjére. Azok, akik a húsfazekak bűvöletében éltek, nem. Akinek tele a gyomra, attól nem várható világmegváltó gondolat. Tanulságos mese. A fejlett tudatuknak volt köszönhető a honfoglalás. Csakhogy a mi feladatunk nem várhat egy nemzedékig. Nem élhetünk mesékből, és nem várhatunk ölbe tett kézzel a megváltásra, mert bennünket körös-körül ellenség szorongat. Nekünk nincs negyven évünk vándorolni, hogy kipusztuljanak a népnyúzó. Nekünk most kell kenyeret adni az éhezőknek, és most kell átalakítanunk az emberek gondolkodását!

Látszott rajta, hogy egyetértésre vár, lévén megtalálta a közös nyelvet, melyen tolmácsolhatja a másoknak a forradalom ilymódon talán számára is érthető üzenetét. Friedmann azonban nem reagált. Igyekezett elfojtani amiatt ér-

zett megvetését, hogy facsarja ki, szentségteleníti meg a másik a Tóra szavait. Aki alázattal közeledik hozzá, annak a nyelvén áldás lesz, aki kiforgatja értelmét, annak a nyelvén átok.

Hallgatásától az ōrnagy homlokán ugráltak a ráncok. Kezdte elveszíteni a türelmét, de nem akarta jelét adni. Igyekezett halkán és szelíden fogalmazni, ettől még fenyegetőbbben hatott, amit mond.

- Segíteni próbálok, de te nem vagy hajlandó a legcsekélyebb együttműködésre sem. Még mindig nem tudod, mibe keveredtél, és milyen gépezettel próbálsz szembeszállni. Így nem lehet rajtad segíteni. Könnyen veszélybe sodorhatod a családodat is. Ha velem nem jutsz dúlóra, tapasztalhatsz, mi vár rád, esetleg rájuk is. Gondolom, azt te sem szeretnéd, hogy a gyerekeid a lencben nőjenek fel. Sose tudják meg, ki volt az apjuk, anyjuk, és egymást se látják többet. Nem hiszem, hogy komolyan ilyen sorsot szántál nekik.

Friedmann szemében gyűlölet lobogott, ahogy a fenyegetéseket hallgatta. Egész teste megfeszült, úgy préselte ki magából a szavakat:

- Negyvennégyben nyilasok vittek be az Andrássy útra. Akkor csak félnem kellett. Most szégyellnem is kell magam, azok miatt, akik zsidó létükre a „népi demokráciát” védik, ilyen módszerekkel. Maguk először csak nyilasokat ütöttek, azután kiszélesítették, szocdemeket is. Most a zsidókra került a sor, de már ott van ez a Rajk is. Ezt épeszű ember el nem hiszheti. Eljön az idő, amikor nem marad más, mint hogy egymást kínozzák.

Látszott rajta, hogy vívódik, valamit akart volna még, aztán ölében pihentetett keze alig észrevehetően megrezdült, mintha csak legyintene, vagy úgy ítélné meg, így is épp eleget kockáztat. Megadóan várta az ávós dühkitörését. Megkönnyebbült, hogy legalább ezt el tudta mondani. Legnagyobb meglepetésére az ōrnagy nemcsak rezzenéstelen arccal hallgatta végig, de utóbb sem reagált, mint akinek a vita már érdektelen.

Benedek felállt. Derékszija alá húzkodta a hasán kibuggyanó zubbonyt, csak azután szólalt meg:

- Délutánig van ideje. Az ajánlatom addig fenntartom, gondolja meg jól. Ha hajlandó segíteni, én is megteszem ugyanezt. De nincs több haladék, és nem kezkeskedhetem a családja biztonságáért, ezt vésse az eszébe! - intett a másiknak, hogy álljon fel, és induljon visszafelé az ösvényen, amin a tisztásra érkeztek.

Míg mentek, több szó nem esett közöttük. A házhoz közelébe érve, Friedmann ismét orosz beszédfoszlányokra lett figyelmes. Amikor kora reggel hallotta ezeket a hangokat, azt hitte, félálomban hallucinál. Most, hogy megbizonyosodott, nem képzelgett, kissé megnyugodott. Ha az ereje fogytán is, legalább a józan esze nem hagyta még cserben.